

PROMĚNY KRAJINY TVAROŽNÉ A BLAŽOVIC V ZÁBĚRECH OBRAZŮ VLADIMÍRA DRÁPALA¹

Petr Halas
Eva Kallabová

Studium změn krajiny je dlouhodobou náplní mnoha přírodovědných oborů, které k tomu účelu využívají převážně mapových podkladů, a to jak starých map, tak i nejnovějších leteckých a družicových snímků. V průběhu let 2019–2022 probíhal projekt podpořený Technologickou agenturou České republiky *Podpora turistického ruchu vcházením do krajinomalby a fotografie*. V jeho rámci byly proměny krajiny zkoumány netradičně, s pomocí dobových realistických obrazů krajiny a starých krajinářských fotografií, o jejichž souborné využití při výzkumu proměn rozmanitých typů krajin se u nás zasloužil především doc. Ing. Jan Lacina, CSc. (1944–2020). S pomocí fotografických srovnání současného stavu a přírodovědného výzkumu zobrazených částí krajiny byly zpracovány desítky obrazů a fotografií z Moravy a přilehlých oblastí Slezska a Čech. Přírodovědné zkoumání zahrnovalo jak práci s dostupnou regionálně a lokálně zaměřenou literaturou, tak především studium literárních a databázových zdrojů o místní flóře. Zjištěné poznatky byly následně konfrontovány s vlastním terénním průzkumem, při němž byla hlavní pozornost věnována flóře a vegetaci ve zkoumaných výsecích krajiny. Soubor takto získaných poznatků byl uplatněn ve výsledné interpretaci změn krajiny záběru jednotlivých obrazů a fotografií. Tyto dílčí výstupy se staly základem pro realizaci osmi výstav s odlišným geografickým záběrem, přičemž jedna proběhla také v Muzeu ve Šlapanicích (4. 2. – 17. 4. 2022). Vznikly i dvě odborné monografie. První z nich se věnovala dílu Josefa Jambora,² druhá nazvaná *Vcházení do obrazů a fotografií*³ představila výběr dané tematiky z celé zájmové oblasti, zahrnující především historickou Moravu s přesahem do českého Slezska a do přilehlé části Čech. Výsledkem

-
- 1 Příspěvek vznikl v rámci udržitelnosti projektu TL02000222 *Podpora turistického ruchu vcházením do krajinomalby a fotografie* realizovaného s finanční podporou Technologické agentury České republiky, Ústavu geoniky AV ČR, v. v. i., Mendelovy univerzity v Brně a Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.
 - 2 HALAS, Petr, ed. *Vcházení do obrazů Josefa Jambora*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2021.
 - 3 HALAS, Petr, KALLABOVÁ, Eva a KOUTECKÝ, Tomáš, eds. *Vcházení do obrazů a fotografií*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2022.

zpracování jednotlivých obrazů krajiny a starých fotografií byla společná prezentace jak původního díla, tak srovnávacího fotografického záběru ze současnosti, textová část věnující se především přírodovědné interpretaci změn krajiny v záběru, mapa a doplňkové fotografie z území záběru (detaily krajinných prvků, rostlin a architektury), popř. kresby vymizelých rostlin.⁴

Jedním z autorů, jejichž obrazy byly zpracovány pro výstavu ve Šlapanicích, věnující se jihovýchodnímu zázemí Brna a Moravskému krasu, byl i tvarožen- ský rodák, akademický malíř a sochař Vladimír Drápal (1921–2015). Podle svých vlastních slov získal smysl pro výtvarné vidění reality pozorováním krajiny právě v okolí Tvarožné, odkud pochází většina z jeho krajinářských obrazů. Původně se měl věnovat rodinnému řemeslu – pekařství, ale prosadil si studium na brněn- ské Škole uměleckých řemesel a poté na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Pra- ze u Josefa Kaplického. Rozhodujícím impulsem pro jeho samostatnou tvorbu byl studijní pobyt v Paříži, kde poznal v té době aktuální umělecké směry. Zpočátku se věnoval zejména grafice, malbě a kresbě, později rozšířil svůj zájem o sochařství, keramiku, suchou jehlu a také o podmalbu na skle.⁵ V jeho díle se originálním způ- sobem prolíná vytríbená modernistická forma s obsahem inspirovaným životem na venkově. Zachycoval nejen rodnou krajinu a práci na poli (hlavně v začátcích tvorby), ale v působivé keramické stylizaci pojal také svérázné typy obyvatel svého rodiště a především svůj oblíbený motiv – koně. Téma člověka ztvárňoval v posta- vách nezaměnitelných venuší.⁶ V příspěvku jsou představeny ukázky zpracovaných obrazů Tvarožné z díla Vladimíra Drápal a podobně, jak byly představeny na výsta- vě, a doplněny o zpracování kresby *Blažovice*.

OBRAZ TVAROŽNÁ

Harmonická, útulná a venkovská – taková byla Tvarožná na začátku čtyřicátých let 20. století. V libě sladěných odstínech barev od pískové až k temně zelené ztvár- nil Vladimír Drápal v obraze *Tvarožná* východní část své rodné vesnice. Kontura- mi výstižně podtrhl charakter reliéfu. V popředí (vpravo) naznačil lomovou stě- nu cihelny, nad níž se při malování nacházel. Z vinohradních okrajů Dražanské vrchoviny tak směřoval pohled k jihovýchodu, do dnes poměrně fádňi zemědělské

V. Drápal, Tvarožná, 1943, olej, plátno, 30,5x40,5 cm. (soukromá sbírka, foto: P. Jelemenský)

Srovnávací záběr k obrazu Tvarožná, 3. 1. 2022. (49.1959461°N, 16.7710464°E, 130°, foto: P. Halas)

⁴ Všechny zpracované výstupy jsou přístupné na webových stránkách projektu <https://vchazenidoobrazu.cz/>.

⁵ MALÁ, Alena, ed. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců: 1950–1998. Svazek II., D–G*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1998.

⁶ HLAVÁČKOVÁ, Milada, HLUŠIČKA, Jiří a MALINA, Jaroslav. *Vladimír Drápal*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2010.

Malebná uskupení střech starých chalup už není snadné v Tvarožné dohledat.
(foto: P. Halas)

Akátové trní v místě ztvárnění obrazu Tvarožná je symbolem změn moravské krajiny
v 2. polovině 20. století. Na pozadí je kostel sv. Mikuláše. (foto: P. Halas)

V. Drápal, *Mlaty*, 1943, olej, plátno (pytel na mouku), 30,5×41,5 cm. Za osm desetiletí od namalování obrazu se motivy s hospodářskými staveními staly v malířově rodné vesnici vzácností. (soukromá sbírka, foto: P. Halas)

krajiny Dyjsko-svrateckého úvalu. Roku 1943 tomu tak ale ještě zcela nebylo. Nejenže Vladimír Drápal zachytil malířsky vždy vděčnou mozaiku různobarevných malých políček, ale především i nedotčený venkovský ráz Tvarožné, jaký se do dnešních dnů již nedochoval. Stodoly jednotlivých usedlostí, jimž se malířsky věnoval i v detailu, byly většinou přestavěny na obytné domy a zástavba se později rozšířila i do bývalých polí. Tvář obce se východně od kostela, který se již do obrazu nedostal, změnila natolik, že jednotlivé domy dnes nelze rozpoznat. Horizont s pruhem Ždánického lesa a se střechami chalup vykukujících z Holubic ožívují také siluety stromů, které měl Vladimír Drápal tak rád. Lemují bývalou císařskou silnici z Brna do Vyškova.

„Mám rád stromy. / Všechny jsou krásné a vznešené, / zvláště ty staré, / které tady se mnou rostly. [...] / Je to zázrak: ze semene – strom.“ (Ze vzpomínek Vladimíra Drápal⁷)

⁷ Ibid.

OBRAZY ROHLENKA A SANTON

Jemné přechody odstínů zelené a hnědé dávají obrazu *Rohlenka* pokojnou atmosféru, která ostře kontrastuje s nynější dopravní rušností místa. Převažující zemědělský námět obrazu je nepochybně oslavou rodné venkovské krajiny Vladimíra Drápal. Od východu, odkud byl obraz malován, zachytil v místech nynější dálnice D1 z Brna do Ostravy polní trať Zadní Šmolesy, nad níž se zvedají svahy Žuráně (287 m n. m.) zbrázděné řemenovitými políčky. Okolo tehdejší samoty Rohlenka, později zbořená a zcela přestavěná do nynější podoby, naznačil autor silnici od Jiřkovic lemovanou alejí. Jednotitou barvou jsou vyjádřeny vzdálené svahy vrchu Čtvrtě (331 m n. m.) nad Podolím, které se zvedají nad střechami usedlosti v pravé části horizontu.

Zatímco obraz *Rohlenka* je olejomalba z malířovy rané tvorby, věnoval se Vladimír Drápal se zaujetím i kresbě.⁸ Tak ztvárnil např. i realisticky věrnou kresbou uhlem pohled k Santonu (296 m n. m.) – do událostí bitvy u Slavkova nazývaného Padělek⁹ – který se vypíná nedaleko od Rohlenky. I k tomuto motivu stačilo malíři vyjít za humna a přiblížit se k vršku po polní cestě vedoucí za zahradami. Kresba není datovaná, ale její realistická věrnost dovoluje odhadovat, že vznikla snad nejpozději v šedesátých letech, kdy nebyl Santon ještě tak zarostlý nálety dřevin, jako tomu bylo ke konci 20. století. Výrazný kopeček tvořený račickými slepenci, z nichž se skládá i východní okraj Dražanské vrchoviny, vystupuje už jako ostrůvek ze sprašových návějí v Dyjsko-svrateckém úvalu. Zcela bezlesý Santon zachytil ve svém malířském působení v krajině slavkovského bojiště i brněnský malíř František Richter (1774–1860). Tou dobou musel být Santon ukázkovou lokalitou panonské stepní vegetace, jak dokládají její dnešní pozůstatky hostící dosud celou řadu vzácných druhů rostlin. Santon byl v 19. století, jak dosvědčuje nejen kresba Františka Richtera, ale i tehdejší mapy, pastevně využíván, třebaže některé historické záznamy uvádějí, že v dřívějších dobách byl kopec porostlý duby, habry a lískovými keři.¹⁰ Avšak už na sklonku 19. století došlo na jeho svazích k prvnímu zalesňování, které pokračovalo i v první polovině 20. století. Z mnoha stanovištně i geograficky nepůvodních dřevin zasáhly negativně do bohatství a souvislosti stepní vegetace Santonu zejména úporné akáty a šejfíky. Původní vegetace se dosud udržela na jižních svazích a ve vrcholové části s dominantou kaple Panny Marie Sněžné z roku 1832. K nejcennějším druhům flóry patří např. česnek žlutý, divizna brunátná, kakost

⁸ Ibid.

⁹ VAŇÁČEK, Michal. *Francouzové a Morava v době Velké revoluce a koaličních válek*. Brno: Musejní spolek, 1965.

¹⁰ MARTIŠKO, Josef. *Přírodní památka Santon. Plán péče pro období 2009–2018*. Brno: Český svaz ochránců přírody Základní organizace Brněnsko, 2009; KOLÁŘOVÁ, Draga, ed. *Santon: příroda a historie*. Tvarožná: Onufrius, 2008.

V. Drápal, Santon, okolo roku 1953, uhl, papír, 44×60,5 cm. (soukromá sbírka, foto: P. Halas)

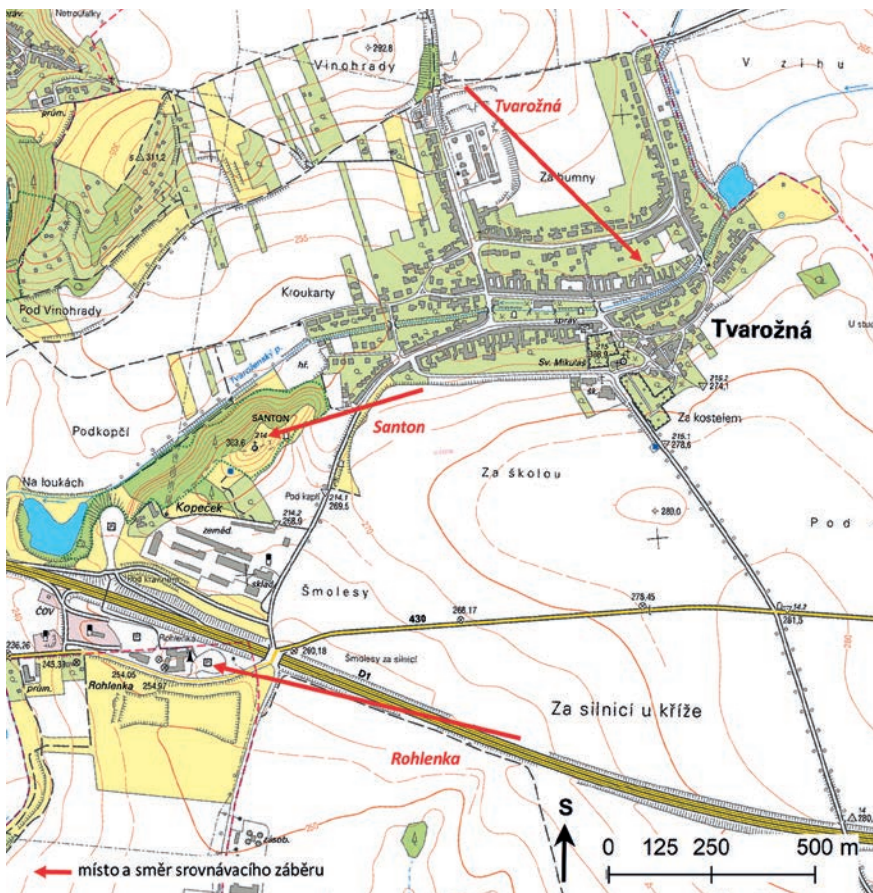
V. Drápal, Rohlenka, 1943, olej, plátno (pytel na mouku), 30,5×41 cm. (soukromá sbírka, foto: P. Halas)

Srovnávací záběr ke kresbě Santon, 29. 11. 2021 (49.1896450°N, 16.7690367°E, 256°, foto: P. Halas)

Srovnávací záběr k obrazu Rohlenka, 3. 1. 2022. (49.1824000°N, 16.7727664°E, 278°, foto: P. Halas)

Místa a směry srovnávacích záběrů k obrazům Tvarožná, Rohlenka a Santon na podkladu Základní mapy ČR.

krvavý, kosatec nízký, kozinec rakouský, pryskyřník ilyrský, rozrazil (klasnatý, ožankovitý a rozprostřený), řebříček panonský, sesel fenyklový, večernice smutná a zvonek boloňský. Mezi druhy, které se na Santonu a v jeho blízkém okolí nedochovaly, jsou uváděny např. bílojetel německý, starček celolistý, zářaza bílá a ze zvláště vzácných hadí mord dřipený, jablečník cizí, kavyl tenkolistý a bezobalka sivá. Ještě před vybudováním odstavného parkoviště nedaleko bývalého větrného mlýna pod Santonem pokrývaly tamní svahy bohaté porosty koniklece velkokvětého.¹¹

11 Rozhovor s Jiřím DRÁPALEM, synem Vladimíra Drápala. Tvarožná, 12. 11. 2021.

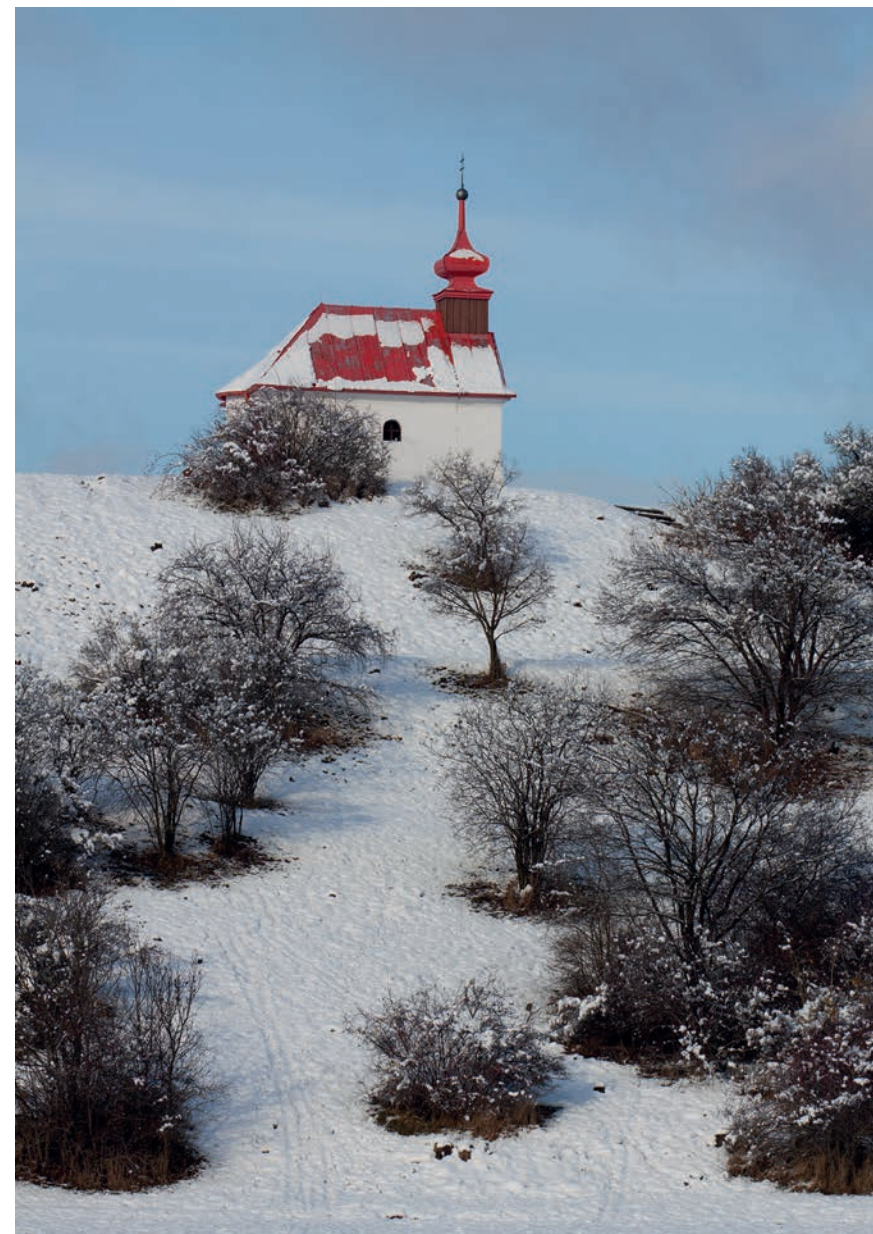

Vzácná stepní rostlina večernice smutná vykvétá na Santonu začátkem května poblíž kaple Panny Marie Sněžné. (foto: P. Halas)

Od roku 1995, kdy začaly práce na odstraňování nežádoucích dřevin, se kopec opět začíná objevovat v podobě bezlesého návrší. Podle jednoho z výkladů původu jeho nynějšího jména právě taková podoba připomínala francouzským vojákům kopec Santon, který znali ze svého egyptského tažení roku 1798.

Pruhy políček jako za starých časů jsou dosud zachované v údolí Tvaroženského potoka pod Santonem. (foto: P. Halas)

Kaple Panny Marie Sněžné na Santonu nahradila roku 1832 starší dřevěnou stavbu. (foto: P. Halas)

OBRAZ BLAŽOVICE

Ačkoliv se Vladimír Drápal za svými krajinářskými náměty obvykle nevzdaloval od rodné vesnice (a nejednou mu stačil pouhý výhled na náves z jeho ateliéru), zatoulal se roku 1953 k přespolním do Blažovic. Ve volném čase se i se svojí ženou vydával velmi často na „špacír“ na „Blažovandu“ (silnici k Blažovicím), vždy ke státní silnici, někdy i dále k Blažovicím.¹²

Krajina v záběru jeho kresby *Blažovice* se při pohledu zdálky v základních rysech za sedm desetiletí výrazně nezměnila a zůstala podobně malebná. Přesto se díky několika málo tahům uhlem dovídáme o proměnách jejích detailů. Určující dominantou vesnice od severozápadu zůstává již bezmála století silueta kostela Nejsvětějšího Srdce Ježíšova.¹³ Odhlédneme-li od nynější nové výstavby rodinných domů, ubírající většině vesnic na jejich půvabu, a upřeme-li zrak do popředí kresby, zaujme nás „rohatina“ (sušák na seno), která tam zůstala po otavách ještě ke konci roku. Louky udržované po staletí v úzkém pruhu nivy okolo potoka Romzy byly tehdy ještě tradičně obhospodařované. Na loukách, v místech, kde se dosud říká „na rybníku“ (poblíž malířova místa), stával do roku 1802 Dolní rybník dominikánek.¹⁴ Z jejich současné podoby dané druhově chudými komerčními směsmi bylin a trav již původní složení neodvodíme. Můžeme jejich podobu ale odušit ze zachovalých zbytečků květnatých luk, která obklopují staré vrby lemující od severovýchodu pravostranný přítok Romzy. V převážně polní krajině Slavkovského bojiště v nich dosud ještě potěší i bujné porosty pcháče šedého a kakostu lučního, doprovozené např. i bedrníkem větším. Celou atmosféru místa podtrhují věkovité vrby řezané na „hlavu“, které díky nepřetržité soukromé držbě nevzaly za své při združstevňování, a dodnes (již ne tak často) je každá z nich – rostoucí na konci parcely – svým vlastníkem pravidelně ořezávaná.¹⁵

ZÁVĚR

Výzkum změn krajiny za pomoci realistických obrazů krajiny a starých krajinářských fotografií se sice nemůže opírat o mapy, představuje ale doplňkovou metodu,

Vladimír Drápal, *Blažovice*, 1953, papír, uhlí, 21,8×31,7 cm. (soukromá sbírka, foto: P. Halas)

Srovnávací záběr ke kresbě *Blažovice*, 25. 4. 2023. Když Vladimír Drápal obraz kreslil, mohl stát někde v místech nynější malé vodní nádržky. (49.1663761°N, 16.7761781°E, 120°, foto: P. Halas)

¹² Korespondence s Jiřím DRÁPALEM, synem Vladimíra Drápala. Tvarožná, 18. 4. 2023.

¹³ Kostel Nejsvětějšího Srdce Ježíšova byl dostavěn a vysvěcen roku 1934. KALÁBOVÁ, Marta. *Historie kostela Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Blažovicích*. Blažovice: Obec Blažovice, 2009.

¹⁴ HLADKÁ, Radmila. *Naše rybníky. Blažovický zpravodaj*. Blažovice: Obecní úřad Blažovice, 2004, č. 1.

¹⁵ Rozhovor s Martou KALÁBOVOU. Blažovice, 12. 4. 2023.

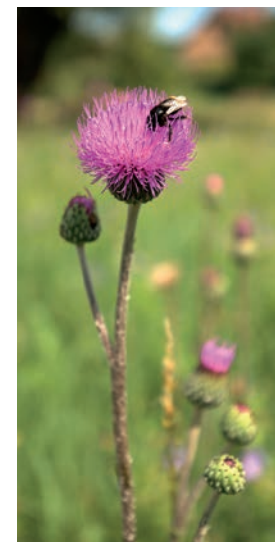

Místo a směr pořízení srovnávací fotografie ke kresbě Blažovice na podkladu Základní mapy ČR.

kteřá má na rozdíl od studia starých map potenciál v rozlišení detailů. Zejména s využitím proměn flóry daného území může vytvářet vhodný nástroj pro posuzování kvalitativních změn krajinné pokrývky. Současně umožňuje divácky, popř. čtenářsky atraktivně prezentovat veřejnosti jak přírodovědnou a vlastivědnou problematiku daného místa, tak i téma změn krajiny. Vhodným objektem ke zkoumání proměn krajiny jsou tak i obrazy Tvarožné a Blažovic Vladimíra Drápala. V realistických kresbách uhlem i ve stylizovaných olejomalbách malíř svérázným způsobem vyjádřil specifika nepříliš zřetelného reliéfu, ale především strukturu krajiny, která v druhé polovině 20. století doznala velmi výrazných změn. Krajina Tvarožné a Blažovic poutá u veřejnosti pozornost především jako dějiště bitvy u Slavkova, její

Jedna z věkovitých vykotlaných vrb křehkých u přítoku potoka Romzy. Působivý, starobylý krajinný prvek nezůstal v současné krajině osamocen, ale doprovází jej (poblíž) i regionálně cenná rostlinná společenstva. Ještě v 90. letech 20. století dohasínala tradice domácí výroby košíků pro vlastní potřebu spjatá s pravidelnou péčí o vrby (rozhovor s M. Kalábovou, cit. pozn. 15). Ústup od tradičního obhospodařování luk i vrb dokládají v zástině koruny porosty rákosin a kopřiv. (foto: P. Halas)

Bedrník větší, v minulosti vyhledávaná léčivá bylina, roste u Blažovic hojně pod starými vrby u přítoku Romzy. (foto: P. Halas)

Zbytečky luk s pcháčem šedým dávají nahlédnout, jak působivé musely být dřívější louky okolo potoka Romzy. Svoji mohutností prozrazuje rostlina úživné prostředí a vysokou produktivitu dřívějších nivních luk. (foto: P. Halas)

Jihozápadní nároží kostela Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Blažovicích, při jehož stavbě byl využit místní litavský vápenec nazývaný také řasový, neboť se na jeho vzniku významně podílely stélky červených řas rodu *Lithothamnium*. (foto: P. Halas)

téměř výlučně zemědělský charakter ji dále spíše nepředurčuje jako frekventovaný turistický cíl. „Vcházením“ do obrazů Vladimíra Drápala je však možné odhalovat přírodní a vlastivědné půvaby, které v rozmanitých krajinách brněnského okolí stojí za pozornost.

PODĚKOVÁNÍ

Za cenné připomínky k textu a za poskytnutí podkladů k tématu historie Blažovic děkujeme paní Martě Kalábové a recenzentům; za možnost využití reprodukcí a vstřícnou spolupráci synu Vladimíra Drápala Jiřímu.

PRAMENY A LITERATURA

Korespondence s Jiřím DRÁPALEM, synem Vladimíra Drápala. Tvarožná, 18. 4. 2023.

Rozhovor s Jiřím DRÁPALEM, synem Vladimíra Drápala. Tvarožná, 12. 11. 2021.

Rozhovor s Martou KALÁBOVOU. Blažovice, 12. 4. 2023.

HALAS, Petr, ed. *Vcházení do obrazů Josefa Jambora*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-86407-83-8.

HALAS, Petr, KALLABOVÁ, Eva a KOUTECKÝ, Tomáš, eds. *Vcházení do obrazů a fotografií*. Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v. v. i., 2022. ISBN 978-80-86407-89-0.

HLADKÁ, Radmila. *Naše rybníky. Blažovický zpravodaj*, č. 1. Blažovice: Obecní úřad Blažovice, 2004.

HLAVÁČKOVÁ, Milada, HLUŠIČKA, Jiří a MALINA, Jaroslav. *Vladimír Drápal*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2010. ISBN 978-80-7204-695-9.

KALÁBOVÁ, Marta. *Historie kostela Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Blažovicích*. Blažovice: Obec Blažovice, 2009. ISBN 978-80-254-5558-6.

KOLÁŘOVÁ, Draga, ed. *Santon: příroda a historie*. Tvarožná: Onufrius, 2008. ISBN 978-80-903881-4-7.

MALÁ, Alena, ed. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců: 1950–1998. Svazek II., D–G*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1998. ISBN 80-86171-00-0.

MARTIŠKO, Josef. *Přírodní památka Santon. Plán péče pro období 2009–2018*. Brno: Český svaz ochránců přírody, Základní organizace Brněnsko, 2009.

VAŇÁČEK, Michal. *Francouzové a Morava v době Velké revoluce a koaličních válek*. Brno: Musejní spolek, 1965.

KLÍČOVÁ SLOVA: změny krajiny, Vladimír Drápal, výtvarné umění, flóra, Tvarožná, Blažovice

ZUSAMMENFASSUNG

Die Wandlung der Landschaft von Tvarožná und Blažovice, eingefangen in Bildern von Vladimír Drápal

Die Erforschung von Landschaftsveränderungen ist Gegenstand vieler Fachgebiete, sowohl im technischen als auch im naturwissenschaftlichen Bereich. Für die Analyse von Landschaftsveränderungen wird vorwiegend Kartenmaterial verwendet, und zwar sowohl alte Karten als auch die neuesten Luft- und Satellitenaufnahmen. Als unkonventionelle zusätzliche Informationsquelle bezüglich des Wandels einer Landschaft können jedoch auch realistische Gemälde und alte Fotografien dienen. Ihr eingeschränkter Nutzen mangels einer flächendeckenden Verfügbarkeit wird oftmals durch die Landschaftsdetails aufgewogen, die auf diese Art festgehalten wurden. Diese Details betreffen z. B. die vorherrschende Vegetation und Flora, die über eine hohe Aussagekraft bezüglich der Geschichte einer Region verfügen. Deshalb wurden in den Jahren 2019–2022 im Rahmen des Projekts *Promoting tourism by entering to the landscape paintings and photographs* für die Untersuchung der Veränderungen verschiedener Landschaften in Mähren und in angrenzenden Teilen Böhmens und Tschechisch-Schlesiens neben Bildern und Fotografien auch Daten über den Wandel der Flora verwendet. Im vorliegenden Artikel wird eine Auswahl der untersuchten Gemälde des Malers und Bildhauers Vladimír Drápal vorgestellt, der in der Umgebung von Tvarožná östlich von Brno tätig war. Die einzelnen untersuchten Gemälde (und Fotografien anderen Ursprungs) dienen nicht nur der Interpretation der Landschaftsveränderungen, sondern auch als potentielle Inspiration für den Individualtourismus.